

DOI: <https://doi.org/10.35774/econa2023.03.00287>

JEL classification: H50, H60, H72, H81
UDC: 336.1

Петро НІКІФОРОВ

доктор економічних наук, професор,
професор,
кафедра фінансів і кредиту,
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, Україна
E-mail: p.nikiforov@chnu.edu.ua
ORCID: 0000-0003-4860-0139
<https://www.webofscience.com/wos/author/record/1472703>

Ігор ЛЕГКОСТУП

кандидат економічних наук,
асистент,
кафедра фінансів і кредиту,
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, Україна
E-mail: igor.legkostup@gmail.com
ORCID: 0000-0001-7839-874X
<https://www.webofscience.com/wos/author/record/JGD-3038-2023>

ПУБЛІЧНІ ФІНАНСИ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ: ТЕОРЕТИЧНИЙ ТА ПРАКТИЧНИЙ АСПЕКТ

АНОТАЦІЯ

Вступ. У статті аналізується сфера публічних фінансів України. В теоретичному аспекті вітчизняна фінансова наука недостатньо приділяє уваги проблемам, пов'язаним із суперечливим поєднанням економіки і політики у сфері публічних фінансів, взаємопроникненням політичної та власне фінансової теорії у цій науці, застосуванням у наукових дослідженнях поведінкових моделей різних суб'єктів публічних фінансів тощо. Водночас наукових уточнень потребують склад та структура публічних фінансів.

Мета. На основі відомих теоретичних постулатів визначити сутність та структуру публічних фінансів; використовуючи статистичні дані дослідити основні тенденції їх розвитку, проблеми та шляхи їх удосконалення у сучасній Україні.

Результати. Зарубіжні та вітчизняні вчені не тільки по-різному трактують поняття «публічні фінанси», але і включають до них різні складові. Публічні фінанси виступають як сукупність завжди лімітованих грошових коштів суспільства у розпорядженні державної влади і місцевого самоврядування. Їх формування та використання вимагають супутньої інституційно-організаційної діяльності, яка базується на науковому підґрунті, яке продукує теорія публічних фінансів.

Публічні фінанси в Україні характеризуються за останні п'ять років розвитку суперечливими тенденціями, визначальними чинниками впливу на які стали всесвітня пандемія Covid-19 та повномасштабна війна росії проти України. У 2022 році частка видатків зведеного бюджету та Пенсійного фонду досягла рекордного значення – 65,8% річного ВВП. Рекордно зріс дефіцит зведеного бюджету. У цих умовах уряд здійснює вимушену, хоча і достатньо виважену активну боргову політику. Значно обтяжує та додає проблем публічним фінансам України існуюча солідарна система пенсійного забезпечення.

Висновок. Для вирішення низки проблем, які накопичились у сфері публічних фінансів потрібен у першу чергу мир після перемоги України, а в процесі післявоєнної відбудови країни подальші реформи та заходи, які

© Петро Нікіфоров, Ігор Легкоступ, 2023

Отримано: 11.09.2023 р.

Рекомендовано до друку: 23.09.2023 р.

Опубліковано: 25.10.2023 р.

Ця стаття розповсюджується на умовах ліцензії Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0, яка дозволяє необмежене повторне використання, розповсюдження та відтворення на будь-якому носії, за умови правильного цитування оригінальної роботи.

Як цитувати:

Нікіфоров П., Легкоступ І. Публічні фінанси в сучасній Україні: теоретичний та практичний аспект. *Економічний аналіз*. 2023. Том 33. № 3. С. 287-295. DOI: <https://doi.org/10.35774/econa2023.03.287>

покрощать стан публічних фінансів та допоможуть наблизити їх до міжнародних стандартів ефективності та дієвості, суспільної корисності та безпеки.

Ключові слова: публічні фінанси; структура публічних фінансів; теорія публічних фінансів; дефіцит публічних фінансів; боргова політика уряду; реформа пенсійної системи; фінансова консолідація.

Вступ

Довгий період часу у вітчизняній фінансовій науці вживався термін «державні фінанси», що було пов'язано із кількома причинами. По-перше, економіка СРСР була одержавлена та не передбачала справжнього народовладдя, отже і доходами бюджету розпоряджались керівники держави, а не суспільство. По-друге, після розпаду СРСР українська фінансова школа не одразу інтегрувалась у західну наукову економічну думку, яка використовувала для визначення суспільних фінансів дефініцію «публічні фінанси». Тому наукова характеристика публічних фінансів у вітчизняній фінансовій науці потребує додаткових досліджень. Розвиток публічних фінансів тісно пов'язаний з утвердженням демократичних засад суспільства – самоврядування, гласності, прозорості фінансування, залучення громад до розподілу суспільних коштів, вільного вибору ними суспільних благ, які фінансуються з бюджету. Отже, подальші дослідження у галузі публічних фінансів для вітчизняної фінансової школи є актуальними, оскільки будуть сприяти її інтеграції у світову фінансову науку та становленню нашої державності.

Значний внесок у наукове дослідження публічних фінансів внесли зарубіжні учені Ш. Бланкарт, Дж. Б'юкенен, А. Вагнер, Д. Кейнс, Е. Кларк, Р. Коуз, Р. Масгрейв, В. Парето, А. Пігу, П. Самуельсон, Д. Стігліц, М. Фрідмен, Й. Шумпетер та інші. Наукова тематика публічних фінансів, дослідження їх теоретичних характеристик та прикладних проблем неодноразово поставали у працях вітчизняних учених В. Л. Андрущенко, Т. Г. Бондарук, Л. К. Воронової, Б. М. Данилишина, О. В. Длугопольського, С. І. Іловайського, О. П. Кириленко, В. І. Кравченко, Г. В. Кучер, І. О. Луніної, І. О. Лютого, Ю. І. Маркуц, А. А. Нечай, К. В. Павлюк, М. Д. Пасічного, Д. В. Полозенко, В. М. Федосова, І. Я. Чугунова, І. І. Янжула та інших.

Зважаючи на відмінні підходи та точки зору щодо проблеми змісту публічних фінансів,

вітчизняні та деякі зарубіжні учені включають до них різні складові. Отже, склад та структура публічних фінансів потребують деякого наукового уточнення. Враховуючи першочергове значення публічних фінансів для посталих перед Україною завдань в умовах збройного захисту, необхідно дослідити їх сучасний стан та визначити основні проблеми для їх ефективного вирішення.

Окрім того, на наш погляд вітчизняна фінансова наука недостатньо займається теоретизацією публічних фінансів на українському матеріалі. Наприклад, відсутній теоретичний аналіз взаємозв'язку трансформацій політичних інститутів із інституціональними змінами у податково-бюджетних процесах, практично не розглядаються проблеми політичних технологій у прийнятті фінансових рішень, а отже і суперечливі інтереси суспільства, обраних політиків та кар'єрних держслужбовців, відсутні дослідження вкрай актуальної для сфери публічних фінансів України тематики бюрократичної ренти, немає досліджень з теорії перекладання податків або ухилення від них. Історія науки публічних фінансів також свідчить, що в ній завжди домінував антропоцентричний підхід, коли в центрі аналізу була поведінка суб'єктів податково-бюджетних процесів – споживачів суспільних благ, податкоплатників, політиків, бюрократів тощо. Саме поведінкові моделі таких суб'єктів ще чекають своїх дослідників.

Мета та завдання статті

Метою статті є дослідження теоретичних та практичних сторін публічних фінансів у сучасній економічній системі України. Перед нами постають завдання: на основі відомих теоретичних постулатів визначити сутність та структуру публічних фінансів; використовуючи статистичні дані дослідити основні тенденції їх розвитку, проблеми та шляхи їх удосконалення у сучасній Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження

У часи тоталітарного ладу СРСР існувала державна власність на засоби виробництва, а економіка була плановою та управлялась із єдиного центру. Відповідно до цієї моделі економічних відносин, держава розглядала усі кошти від реалізації виробленої продукції та наданих послуг підприємствами як свої власні. Радянський Союз був тоталітарною державою, у якій народовладддю не було місця, отже народу могло належати лише те, що йому делегувала держава. За таких умов усі фінансові ресурси, які надходили у власність держави, були державними. Оскільки народ не впливав на їх розподіл, публічними ці кошти назвати не можна.

Із розпадом СРСР у 1991 році Україна стала незалежною демократичною республікою із інститутами народовладдя – Верховною Радою та органами місцевого самоврядування. Через ці виборні інститути громадяни можуть впливати на формування та розподіл бюджетів як своїх громад, так і держави в цілому. Обираючи політичну партію, депутата або голову громади мешканець України обирає свого представника у органи місцевого самоврядування або державної влади, якому делегує функцію управляти його коштами. Ці кошти надходять до місцевого або державного бюджету у вигляді податків. За таких умов фінансові ресурси, які поступають до державної скарбниці, повинні використовуватись виключно в інтересах громадян. Такий порядок надходження та використання коштів обґрунтовує віднесення їх до публічних фінансів.

У науці публічних фінансів існують три концептуальних ядра – теорія суспільного блага, теорія фіскального обміну та теорія суспільного договору, які в сукупності і формують теоретичний «каркас» цієї науки саме як науки, як певної системи знань. Теорія фіскального обміну обґрунтовує обмін податків на суспільні блага, а теорія суспільного договору через взаємодію власне фінансової науки з політичною теорією обґрунтовує як в політичних процесах суб'єкти публічних фінансів максимізують індивідуальні вигоди та формують структуру суспільних благ. Засновниками, наприклад, теорії фіскального обміну можна вважати англійського філософа

Т. Гобса (1588-1679), французького суспільного діяча С. Вобана (1633-1707) та французького філософа Ш. Монтеск'є (1689-1755). Вони вперше обґрунтували ідеї обміну між державою та громадянами, в результаті якого громадяни отримують від державної влади захист своїх прав та свобод, а також деякі інші послуги.

У сучасних реаліях у фіскальному обміні бере участь велика кількість ізольованих осіб, окремих людей, кожен з яких вважає, що забезпечення суспільними благами не залежить від його особистого внеску, від його податку. А тому, виходячи із неможливості реалізувати вигоди суспільних благ у рамках відносин окремого індивіда і держави, можна констатувати як необхідність владного примусу в оподаткуванні, так і існування колективних суспільних інститутів, які об'єднують людей для ухвалення рішень, вигідних якщо не всім, то принаймні наявній більшості [1, с. 19].

Розглянемо, як трактують поняття «публічні фінанси» зарубіжні та вітчизняні учені та які складові до них включають. І. О. Луніна визначає їх як «сукупність економічних відносин щодо формування доходів і здійснення витрат, спрямованих на виконання функцій органів загального державного управління на центральному, регіональному та місцевому рівнях. В Україні в сучасних умовах складовими публічних фінансів є державний бюджет, місцеві бюджети та бюджети фондів загальнообов'язкового державного соціального страхування. При переданні деяких державних функцій певним інституційним структурам (наприклад, державним корпораціям за досвідом США) або наддержавним органам публічної влади (зокрема, у випадку вступу нашої держави до ЄС) структурні складові публічних фінансів потребуватимуть уточнення» [2, с. 30].

О. В. Длугопольський вважає, що публічні фінанси є основою суспільного сектору та включає до них «доходи та видатки центрального й місцевого урядів, а також фондів обов'язкового соціального страхування, та структурні зв'язки між ними» [3, с. 106].

В. І. Кравченко відносить до публічних фінансів в Україні «державні фінанси, місцеві фінанси, фінанси політичних партій, державний кредит, податки і збори, платежі до державних

спеціальних цільових фондів, державні страхові фонди, страхові внески за державним страхуванням» [4, с. 10].

Фахівець із фінансового права Л.К. Воронова вважає, що публічні фінанси – це «сформовані фінансовими відносинами грошові фонди, які необхідні для існування публічних органів і фінансування покладених на них функцій» [5, с. 10].

А. А. Нечай розглядає публічні фінанси як «суспільні правовідносини, які пов'язані із задоволенням усіх видів публічного інтересу і виникають у процесі утворення, управління, розподілу (перерозподілу) та використання публічних фондів коштів» [6]. У склад публічних фінансів України вона включає:

- публічні фонди держави (Державний бюджет України, державні позабюджетні фонди – Пенсійний фонд України та Фонд гарантування вкладів фізичних осіб, інші позабюджетні державні грошові фонди, резерви Національного банку України та інших кредитних організацій, заснованих на державній формі власності, кошти державних підприємств, установ та організацій);
- публічні фонди коштів місцевого самоврядування (бюджети місцевого самоврядування та позабюджетні фонди органів місцевого самоврядування, фонди коштів комунальних банків, статутний капітал яких утворено за рахунок коштів місцевого самоврядування, кошти комунальних підприємств, установ та організацій);
- публічні фонди коштів соціального призначення, які не є державною чи комунальною власністю та за рахунок яких задовольняють соціальні інтереси, визнані державою (публічні солідарні фонди обов'язкового соціального страхування); публічні накопичувальні фонди обов'язкового соціального страхування (недержавні пенсійні фонди другого рівня пенсійної системи) [6].

Отже, висловлені думки про суттєві характеристики публічних фінансів дають змогу визначити їх сутність та склад. Публічні фінанси – це сукупність коштів суспільної форми власності у розпорядженні публічних інститутів, призначених для надання суспільних благ і

послуг та задоволення інших колективних інтересів громадян. До їх складу в Україні можна віднести:

- кошти державного бюджету та централізованих позабюджетних державних фондів;
- кошти місцевих бюджетів та інших спеціальних фондів, утворених органами місцевого самоврядування;
- державні та місцеві позики;
- кошти державних та комунальних підприємств, установ та організацій;
- кошти публічних інститутів в системі соціального страхування та забезпечення, інших публічних інститутів, що діють в інтересах суспільства.

Для аналізу публічних фінансів використовуються різні показники, основними із яких є: загальна сума публічних доходів, видатків, дефіциту, державного боргу та деякі інші. Відносними показниками, які характеризують стан та ефективність управління публічними фінансами є: відношення публічних доходів, видатків, дефіциту, боргу до валового внутрішнього продукту (ВВП) держави тощо.

Для аналізу стану публічних фінансів, їх ролі та впливу окремих складових використовуються показники питомої ваги державного або місцевих бюджетів, соціальних фондів, дефіциту бюджету, державного боргу та інших фінансових даних у загальній сумі публічних фінансів на певну дату.

Розглянемо питому вагу основних показників публічних фінансів в Україні до її ВВП за останні п'ять років (табл. 1).

Як можна побачити із таблиці 1, публічні фінанси в сучасній Україні займають вагоме місце у ВВП. Видатки зведеного бюджету у різні роки складали від 33,8 % у 2021 році (найменше значення за останні 5 років) до 58,6 % від ВВП у 2022 році (найбільше значення за останні 5 років). Разом із видатками Пенсійного фонду України видатки зведеного бюджету складали від 36,5 % (найменше значення за останні 5 років) до 65,8 % від ВВП (найбільше значення за останні 5 років). Ці цифри варіювалися залежно від внутрішніх та зовнішніх обставин, які склалися в державі. Наприклад, у 2020 році частка публічних фінансів у ВВП у порівнянні з 2019 роком зросла одразу на 4,4 % та

дорівнювала 45,0 %. Це пояснювалось тим, що у 2020 році розпочалась всесвітня пандемія вірусної хвороби Covid-19, що потребувало збільшення витрат із бюджету та соціальних фондів на подолання її наслідків – вакцинацію

населення, збільшення заробітної плати лікарському персоналу, закупівлю медичного обладнання, виплату допомог та компенсацій малому бізнесу, безробітним тощо.

Таблиця 1. Деякі показники публічних фінансів України у відношенні до її ВВП за 2018-2022 роки, %

Роки	2018	2019	2020	2021	2022
Показники					
1	2	3	4	5	6
Доходи зведеного бюджету, % до ВВП	33,3	32,5	32,8	30,4	42,3
Видатки зведеного бюджету, % до ВВП	35,1	34,5	38,0	33,8	58,6
Дефіцит зведеного бюджету, % до ВВП	1,8	3,0	5,2	3,4	16,3
Державні гарантії, % до ВВП	0,3	0,1	1,2	1,4	0,9
Разом дефіцит зведеного бюджету та державні гарантії, % до ВВП	2,1	3,1	6,4	4,8	17,2
Видатки Пенсійного фонду України, % до ВВП	10,1	11,0	11,4	9,6	11,4
Власні доходи Пенсійного фонду України, % до ВВП	5,8	6,1	6,7	6,1	7,8
Дотація Пенсійному фонду з Державного бюджету України, % до ВВП	4,2	4,9	4,4	3,3	4,2
Разом доходи зведеного бюджету та власні доходи Пенсійного фонду України, % до ВВП	39,1	38,6	39,5	36,5	50,1
Разом видатки зведеного бюджету та видатки Пенсійного фонду України (без дотації з Державного бюджету), % до ВВП	41,0	40,6	45,0	36,7	65,8
Чисті запозичення до зведеного бюджету, % до ВВП	1,5	2,1	6,2	3,3	16,4
Державний та гарантований державою борг, % до ВВП	60,9	50,3	60,8	48,9	78,4
У т. ч. внутрішній державний борг, % до ВВП	21,7	21,1	24,6	20,3	28,1
У т. ч. зовнішній державний борг, % до ВВП	39,2	29,2	36,2	28,6	50,3

Джерело: розраховано авторами за даними [7; 8].

У 2022 році частка видатків зведеного бюджету та Пенсійного фонду досягла рекордного значення за усі часи незалежності України – 65,8 % від ВВП. Це було спричинено військовою агресією росії проти України з метою захопити її територію. В Україні була проведена мобілізація та збільшена чисельність військовослужбовців до 700 тисяч осіб проти 250 тисяч осіб до 2022 року [9]. Крім

цього, були суттєво збільшені доплати до місячного грошового забезпечення військових, які приймають участь у бойових діях (100 тис. гривень на одного військового). Утримання нової армії та ведення бойових дій збільшило військовий бюджет у 9,0 разів, із 127,5 млрд. грн. у 2021 році до 1142,8 млрд. грн. у 2022 році [7].

Окрім цього, внаслідок війни в Україні з'явилась численна група внутрішньо-переміщених осіб (ВПО), чисельність яких на початок 2023 року досягла 4,9 млн. осіб [10]. Кожна зареєстрована ВПО отримує від держави щомісячну допомогу на проживання. Витратною статтею є відбудова зруйнованих воєнними діями інфраструктурних об'єктів, житлового фонду. Відповідно, ці обставини викликали збільшення публічних видатків з 36,7 % у 2021 році до 65,8 % від ВВП у 2022 році, тобто одразу на 29,1 %.

У зв'язку із стрімким збільшенням публічних видатків у 2022 році у рази зріс і дефіцит зведеного бюджету – з 3,4 % у 2021 році до 16,3 % від ВВП у 2022 році. Зазначимо, що у 2018 році такий дефіцит складав 1,8 % до ВВП. Крім відкритого дефіциту існує прихований дефіцит у вигляді державних гарантій, які з 2018 по 2021 рік зросли з 0,3 до 1,4 %, а у 2022 році склали 0,9 % від ВВП. Отже, разом відкритий та квазіфіскальний дефіцит публічних фінансів зріс за останні п'ять років від 2,1 % до 17,2 % від ВВП. Це свідчить про хронічно зростаючий дисбаланс між публічними доходами та видатками в Україні, який потрібно усувати за допомогою запозичень. Відповідно, чим більший дефіцит, тим більше запозичень потрібно для його фінансування. Зазначимо лише, що у 2022 та 2023 роках бюджетні запозичення залучаються за умов високої інфляції та, відповідно, високих позикових ставок на ринку, що створює додаткове навантаження на видатки бюджету.

Іншою проблемою, на яку потрібно звернути увагу, є постійна дефіцитність Пенсійного фонду. За останні 5 років такий дефіцит варіювався від 3,3 % від ВВП у 2021 році до 4,9 % у 2019 році. У 2022 році зросли надходження єдиного внеску до Пенсійного фонду із збільшених грошових виплат військовим, через що дефіцит склав 4,2 % від ВВП. Цей дефіцит фінансується з видатків державного бюджету – виділяється спеціальний трансферт (дотація), яка вирівнює дисбаланс між власними доходами та видатками фонду. З кожним роком така дотація збільшується в абсолютній сумі, отже, зростають бюджетні видатки на ці цілі. Це створює додаткове навантаження на Державний бюджет – податки, які б могли

витрачатись на економічну або соціальну інфраструктуру, витрачаються на фінансування дефіциту Пенсійного фонду.

Аналіз публічних фінансів в Україні був би неповним, якби ми не торкнулись боргової політики уряду. Показники чистих запозичень до зведеного бюджету свідчать про активну позикову діяльність уряду, яка з кожним роком посилюється. Оскільки позики залежать від дефіциту публічних фінансів, їх ріст обумовлений зростаючим фіскальним дисбалансом між урядовими доходами та видатками. Пікові значення чистих запозичень були у 2020 та 2022 роках – 6,2 та 16,4 % від ВВП відповідно, що відповідало піковим значенням дефіциту у роки пандемії та військової агресії проти України.

З позиками пов'язаний показник державного та гарантованого боргу України. До 2022 року уряду вдавалося утримувати його в межах 60 % від ВВП, що є критичним показником боргової безпеки держави. У 2022 році державний борг зріс до 78,4 % від ВВП через рекордні запозичення на зовнішніх та внутрішньому ринку. Основним механізмом таких запозичень залишаються облігації зовнішньої державної позики (ОЗДП) та облігації внутрішньої державної позики (ОВДП). На кінець 2022 року зовнішній державний борг України складав 64,2 % від усього боргу, а внутрішній – 35,8%. Це означає, що наш уряд більше робить запозичення на зовнішніх ринках, ніж всередині держави. Така політика є раціональною в теперішній час, оскільки на західних ринках позиковий процент є набагато меншим, ніж в Україні. Проте, зовнішні запозичення мають валютний ризик, який може проявити себе при нестабільному валютному курсі. Додамо, що у 2023 році державний та гарантований борг України зріс ще на 638 млрд. грн. [7, 8].

Виявлені проблеми у сфері публічних фінансів України спричинив ряд внутрішніх та зовнішніх чинників. До внутрішніх чинників можна віднести: низьку продуктивність праці та високу енергомісткість української промисловості, високий рівень тінізації економіки, низький рівень доходів більшої частини населення, високу інфляцію у парі з високою процентною ставкою, незначні обсяги іноземних інвестицій у вітчизняну економіку,

високу частку збиткових державних та комунальних підприємств, інституційну нерозвиненість фондового ринку та панування на ньому в якості інструментів державних облігацій, постійне переважання імпорту над вітчизняним експортом та пов'язане з ним від'ємне сальдо торгового балансу.

До зовнішніх факторів можна віднести вплив пандемії та війни. Ці два чинники яскраво проявили себе у 2020 та 2022-2023 роках, оскільки саме тоді були найбільші показники публічних видатків, дефіциту та державного боргу. Найбільшої трансформації публічні фінанси України зазнали внаслідок збройної агресії росії 2022 року. 20% території України було окуповано, разом із підприємствами держава втратила податкові надходження. Багато підприємств на підконтрольній території зупинили свою роботу або були вимушені змінити свою локацію. Приблизно 5 мільйонів українців покинули Україну та стільки ж стали внутрішніми переселенцями. У зв'язку із цим велика їх частка перейшла із категорії платників податків у категорію отримувачів соціальної допомоги. На початку війни уряд запровадив податкові пільги та знизив податки, що також вплинуло на зменшення надходжень до бюджету.

Проблем додало блокування агресором портів України на Чорному та Азовському морях. Із-за цього Україна не може повноцінно вивезти своє зерно за кордон (лише через зерновий коридор) та експортувати інші товари. Масштабне виведення валюти за кордон після вторгнення, падіння експортних доходів та підвищений попит на імпорт вплинули на послаблення курсу гривні щодо іноземних валют на 60-70%. Девальвація гривні спричинила збільшення державного боргу при перерахунку валютної частини державного боргу у гривневому еквіваленті.

Значно обтяжує та додає проблем публічним фінансам України солідарна система пенсійного забезпечення, яка є хронічно дефіцитною та потребує постійного дофінансування із Державного бюджету. Частка такої дотації до Пенсійного фонду України зараз є найбільшою статтею соціальних видатків та складає більше 60 відсотків усіх видатків зведеного бюджету на соціальний захист та соціальне забезпечення. Із початком

війни проблема дефіцитності Пенсійного фонду лише поглибилась, оскільки працюючих стало набагато менше, а, відтак, зменшились їх страхові відрахування до Пенсійного фонду. Для подолання цієї проблеми потрібно поступово переходити до накопичувальної системи пенсійного страхування. Уряд планує це зробити, запровадивши додаткові відрахування пенсійного внеску (крім єдиного соціального внеску у солідарну систему) на користь найманих працівників роботодавцями у накопичувальний державний фонд [11]. Також, рішенням цієї проблеми є створення державою умов для розширення діяльності недержавних пенсійних фондів.

Висновки та перспективи подальших розвідок

Отже, основними проблемами у сфері публічних фінансів України на сучасному етапі є наступні: значна їх частка у ВВП держави; хронічний дисбаланс публічних доходів та видатків з тенденцією до зростання; надмірний державний борг, значення якого перетнуло критичну межу боргової безпеки; значні суми квазіфіскальних операцій держави та їх збільшення в останні роки; постійний дефіцит Пенсійного фонду, який потребує дотацій з Державного бюджету.

Для вирішення низки проблем, що накопичились у сфері публічних фінансів в Україні, необхідні подальші реформи та заходи, що покращать їх стан та допоможуть наблизити до міжнародних стандартів ефективності та дієвості, суспільної корисності та безпеки. Для цього необхідно:

- продовжувати політику фіскальної консолідації, яка полягає у поступовому скороченні надмірних бюджетних видатків та збільшенні публічних доходів;
- починаючи з 2023 року поступово скорочувати дефіцит публічних фінансів, який склав у 2022 році більше 17 % від ВВП. Безпечним показником дефіциту бюджету в міжнародній практиці вважають 2-3 % від ВВП країни, проте, зараз для України такий показник є недосяжним. Він повинен стати метою балансування публічних фінансів після закінчення війни;
- після завершення війни боргову політику спрямувати на поступове скорочення капітального державного боргу та

обмежити нові запозичення, спрямовуючи їх виключно на видатки розвитку;

- максимально обмежити практику надання державних гарантій за позиками, інших квазіфіскальних операцій;
- активніше реформувати пенсійну систему, поступово заміщаючи існуючу солідарну систему системою накопичувального пенсійного забезпечення;
- продовжувати реформування бюджетної системи в напрямку поглиблення децентралізації, поступово збільшуючи фіскальні повноваження місцевого самоврядування;
- посилювати всебічну державну підтримку малого та середнього підприємництва, у т.ч. шляхом державних програм кредитування та субсидювання, зменшення адміністративного та податкового тиску на нього;
- скорочувати частку збиткових державних підприємств, оскільки такі підприємства не приносять прибутку суспільству, проте зменшують публічні фінанси через державні дотації та податкові пільги;
- реформувати суспільний сектор та публічні інститути, приводити їх до міжнародних

стандартів прозорості, ефективності та безпеки, сприяти чесній конкуренції між приватними та державними надавачами суспільних послуг;

- поступово зменшувати частку публічних фінансів у ВВП шляхом оптимізації мережі надавачів суспільних послуг, заміни частини суспільних послуг приватними (залізничні та авіа перевезення, енергетична галузь пошта, зв'язок, тощо)
- стимулювати систему недержавного соціального страхування та забезпечення, благодійності, грантових програм, із метою залучення приватних та міжнародних коштів для фінансування соціальних програм;
- використовувати міжнародний досвід при реформуванні вітчизняної системи публічних фінансів.

Отже, для вирішення низки проблем, що накопичились у сфері публічних фінансів України, необхідні подальші реформи та заходи, що покращать їх стан і наблизять до міжнародних стандартів дієвості, прозорості та ефективності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Нікіфоров П. О., Грешко Р. І., Легкоступ І. І. Теорія публічних фінансів: навч. посібник. Чернівці: ЧНУ ім. Ю. Федьковича, 2022. 184 с.
2. Луніна І. О. Публічні фінанси в макроекономічній політиці зростання: монографія. НАН України, ДУ «Ін-т екон. та прогнозів. НАН України». К., 2020. 440 с.
3. Длугопольський О. В. Публічні фінанси за умов фінансово-економічної кризи та трансформації світової економіки. *Фінанси України*. 2012. № 8. С. 106-121.
4. Кравченко В. І. Фінанси України: сучасні виклики і проблеми розвитку. *Економіка та держава*. 2013. № 5. С. 9-13.
5. Воронова Л. К. Фінансове право України. Київ: Прецедент. 2006, 448 с.
6. Нечай А. А. Правові проблеми регулювання публічних видатків в державі: автореф. дис. ... д-ра юридичних наук. Київ, 2005. 45 с.
7. Державний веб-портал бюджету для громадян. Open budget: веб-сайт. URL: <https://openbudget.gov.ua/>.
8. Ставки, індекси, тарифи. Мінфін: веб-сайт. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/>.
9. Вторгненню Росії в Україну протистоять 700 тисяч українських військових – Зеленський. *Militarnyi*: веб-сайт. URL: <https://mil.in.ua/uk/news/vtorgnennyyu-rosiyi-v-ukrayinu-protystoyat-700-tysyach-ukrayinskyh-viyskovykh-zelenskyj/> (дата звернення: 10.08.2023).
10. Внутрішньо переміщені особи. Міністерство соціальної політики: веб-сайт. URL: <https://www.msp.gov.ua/timeline/Vnutrishno-peremishcheni-osobi.html>.
11. До Ради внесли законопроект про накопичувальну пенсію: що він передбачає. *УНІАН*. 2023. 17 квітня. URL: <https://www.unian.ua/economics/finance/u-vr-zareyestruvali-zakonoproekt-pro-nakopichuvalne-pensiyne-zabezpechennya-shcho-vin-peredbachaye-12222423.html>.

REFERENCES

1. Nikiforov, P. O., Hreshko, R. I., and Legkostup, I. I. (2022). *Theory of public finance: study guide*. Chernivtsi: CHNU named after Yu. Fedkovicha. [in Ukrainian].
2. Lunina, I. O. (2020). *Public finance in the macroeconomic policy of growth: a monograph*. Kyiv: NAS of Ukraine, GA "Institute of econ. and prognostication NAS of Ukraine". [in Ukrainian].
3. Dluhopolskyi, O. V. (2012). Public finances under the conditions of the financial and economic crisis and the transformation of the world economy. *Finances of Ukraine*. (8), 106-121. [in Ukrainian].
4. Kravchenko, V. I. (2013). Finances of Ukraine: modern challenges and problems of development. *Economy and the state*. (5), 9-13. [in Ukrainian].
5. Voronova, L. K. (2006). *Financial law of Ukraine*. Kyiv: Precedent. [in Ukrainian].
6. Nechai, A. A. (2005). *Legal problems of regulation of public expenditures in the state*. Kyiv. Ukraine. [in Ukrainian].
7. *Open budget. State web-portal budget for citizens*. (2023). <https://openbudget.gov.ua/>.
8. *Rates, indexes, tariffs*. (2023). Minfin. <https://index.minfin.com.ua/ua/>.
9. *700000 Ukrainian soldiers are resisting Russia's invasion of Ukraine – Zelenskyi*. (2023). Militarnyi. <https://mil.in.ua/uk/news/vtorgnennyyu-rosiyi-v-ukrayinu-protystoyat-700-tysyach-ukrayinskyh-vijskovykh-zelenskyj/>. [in Ukrainian].
10. *Internally displaced persons*. (2023). Ministry of Social Policy. <https://www.msp.gov.ua/timeline/Vnutrishno-peremishcheni-osobi.html>. [in Ukrainian].
11. *The draft law on accumulative pension was submitted to the Council: what does it provide*. (2023). UNIAN (17 april). <https://www.unian.ua/economics/finance/u-vr-zareyestruvali-zakonoproekt-pro-nakopichuvalne-pensiyne-zabezpechennya-shcho-vin-peredbachaye-12222423.html>. [in Ukrainian].

Petro Nikiforov, Doctor of Economic Sciences, professor, Professor, Department of Finance and Credit, Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University, Ukraine

Igor Legkostup, PhD in Economics, Assistant, Department of Finance and Credit, Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University, Ukraine

PUBLIC FINANCE IN MODERN UKRAINE: THEORETICAL AND PRACTICAL ASPECT

Abstract

Introduction. In this article we analyze the sphere of public finance in Ukraine. In the theoretical aspect, domestic financial science does not pay enough attention to issues related to the conflicting combination of economics and politics in public finance, the interplay of political and financial theories in this field, and the application of behavioral models of various public finance subjects in scientific research. At the same time, there is a need for clarification of the structure and nature of public finance.

Objective. To define the essence and structure of public finance based on well-established theoretical postulates; to investigate main trends in its development, problems, and ways of improvement in modern Ukraine using statistical data.

Results. Foreign and domestic scholars not only interpret the concept of "public finance" differently but also include various components in it. Public finance is defined as the total amount of society's always limited monetary resources at the disposal of the state authorities and local self-government. Its formation and use require accompanying institutional and organizational activities based on the scientific groundwork produced by public finance theory.

Over the past five years public finance in Ukraine has been characterized by conflicting trends with the defining factors being the global Covid-19 pandemic and Russia's full-scale war against Ukraine. In 2022, the share of expenditures of the consolidated budget and the Pension Fund reached a record high of 65.8% of annual GDP. The deficit of the consolidated budget has reached a record level. In these conditions, the government is implementing a forced but well-balanced active debt policy. The existing solidarity-based pension system significantly burdens and adds problems to Ukraine's public finance.

Conclusion. To solve a series of accumulated problems in the field of public finance, what is needed first and foremost is peace in Ukraine after its victory. During the post-war reconstruction process, further reforms and measures should be taken to improve the state of public finance and bring it closer to international standards of efficiency, effectiveness, social utility, and security.

Keywords: public finance; structure of public finance; theory of public finance; public finance deficit; government debt policy; pension system reform; fiscal consolidation.

Cite as: Nikiforov, P., and Legkostup, I. (2023). Public finance in modern Ukraine: theoretical and practical aspect. *Economic analysis*, 33 (3), 287-295. DOI: <https://doi.org/10.35774/econa2023.03.287>